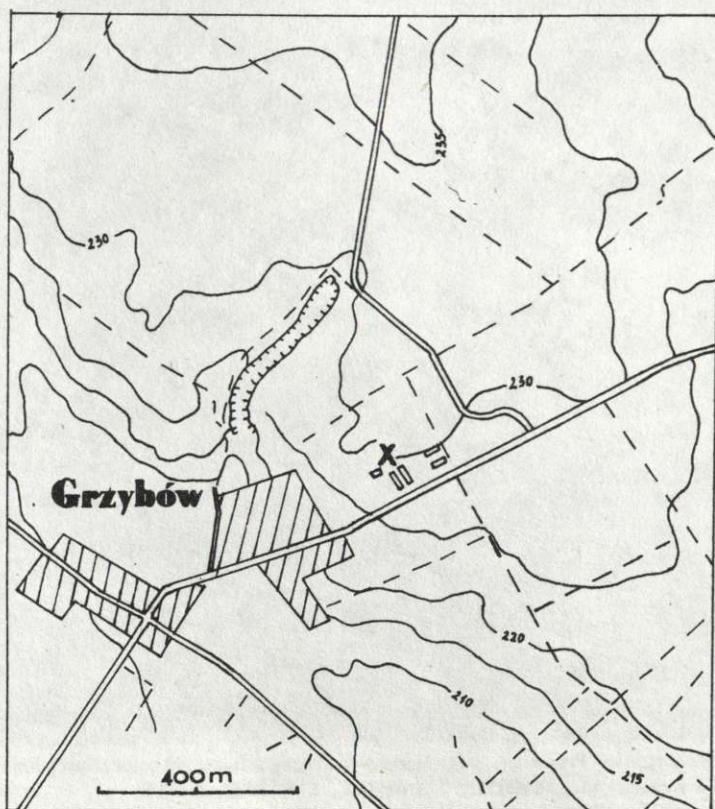

Okres lateński i wpływów rzymskich

KRZYSZTOF GARBACZ

WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ PRZEPROWADZONYCH NA CMEN- TARZYSKU CIAŁOPALNYM KULTURY PRZEWORSKIEJ W GRZYBO- WIE, GM. STASZÓW, WOJ. TARNOBRZEG

Cmentarzysko znajduje się na terenie wsi Grzybów, gm. Staszów, na wzniesieniu usytuowanym w pobliżu niewielkiego cieków wodnego, płynącego na południowy wschód od stanowiska. Położone jest na północny zachód od szosy Busko—Staszów oraz w bezpośrednim sąsiedztwie Muzeum Siarki i budynków administracyjnych, należących do Kopalni i Zakładów Chemicznych Siarki „Siarkopol” w Grzybowie (ryc. 1).

Ryc. 1. Grzybów, st. 1. Plan sytuacyjny cmentarzyska
Location of the cemetery

30 lipca 1985 r. podczas prac ziemnych, prowadzonych przez pracowników Kopalni natrafiono na popielnice oraz znajdujące się w pobliżu grobów płyty kamienne.

O odkryciu powiadomiono Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków w Tarnobrzegu. Podczas akcji ratowniczej, przeprowadzonej następnego dnia po odkryciu, przejęto fragmenty 2 czernionych popielnic: jedna z ornamentem meandrowym (typ 1/3 wg. T. Liany¹), druga — nieornamentowane naczynie dwuuszne, zbliżone do egzemplarza odkrytego w grobie 2 na cmentarzysku w Kawczycach, woj. Kielce². Wyeksplorowano pozostałości pochówki jamowego (grób 1), zawierającego oprócz kości i fragmentów wtórnie przepalanej ceramiki przedmioty żelazne: fragmenty klucza, 2 fibule, 2 zawieszki wiaderkowate, a także przepalony gliniany przęślik. Później odzyskano również inne zabytki, pochodzące ze zniszczonych obiektów: żelazne siekiero-ciosło, unikatowy zbiór grocików do strzał o przekroju trójlistnym, wykonanych także z żelaza, naczynia (m. in. kubek z ornamentem ukośnie przebiegających rytowanych linii i miseczka) oraz nieprzebrane kości psa³.

Ryc. 2. Grzybów, st. 1. Eksploracja pierwszych warstw. Lipiec 1986 r.

Fot. K. Garbacz

Exploration of the upper layers. July 1986

¹ T. Liana, *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, WA, t. 35: 1970, z. 4, s. 438-439, tabl. V: 3.

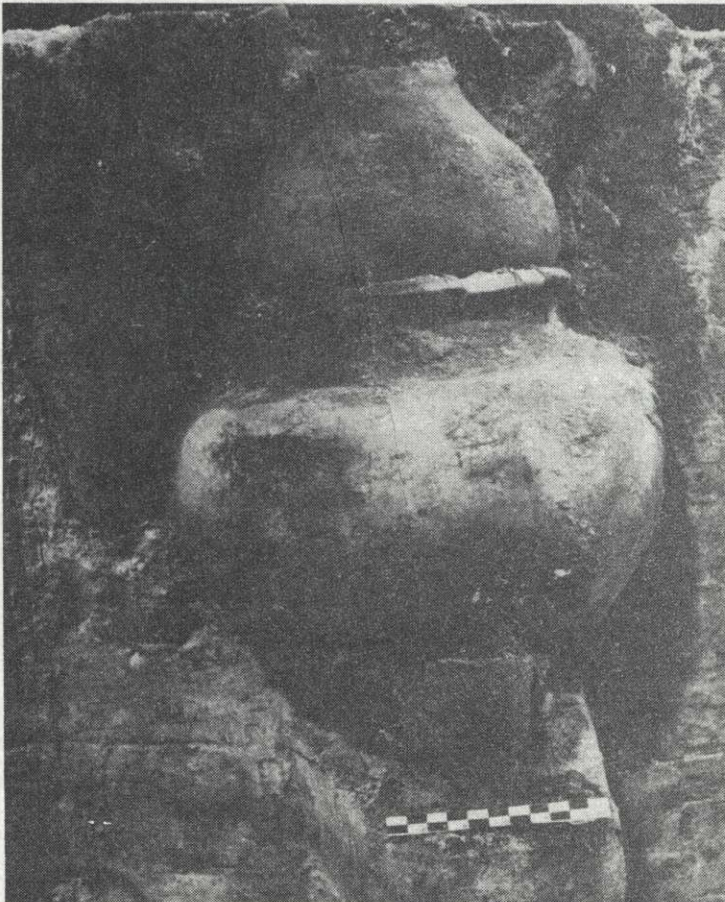
² J. Wielowiejski, *Przemiany gospodarczo-społeczne u ludności południowej Polski w okresie późnolateńskim i rzymskim*, „Materiały Starożytne”, t. 6: 1960, s. 116.

³ M. Nawrocka, *Opracowanie archeozoologiczne kości zwierzęcych ze stanowiska w Grzybowie (maszynopis)*, s. 4, oprac. za 1985 r.

We wrześniu 1985 r. rozpoczęto ratownicze badania wykopaliskowe, które następnie kontynuowano w maju i lipcu 1986 r. (ryc. 2). W 1985 r. przebadano jedną działkę o powierzchni 25 m², w której oprócz grobów ludzkich jamowych i popielnicowych częściowo wyeksplorowano inne obiekty, jak: warstwa ciałopalenia, pochówki zwierzęce i konstrukcje kamienne. Przystępując do badań w roku następnym spodziewano się uzyskać informacje dotyczące m.in. zasięgu występowania grobów ludzkich od strony południowej, funkcji i rozprzestrzenienia pochówków zwierzęcych oraz konstrukcji kamiennych.

GROBY LUDZKIE

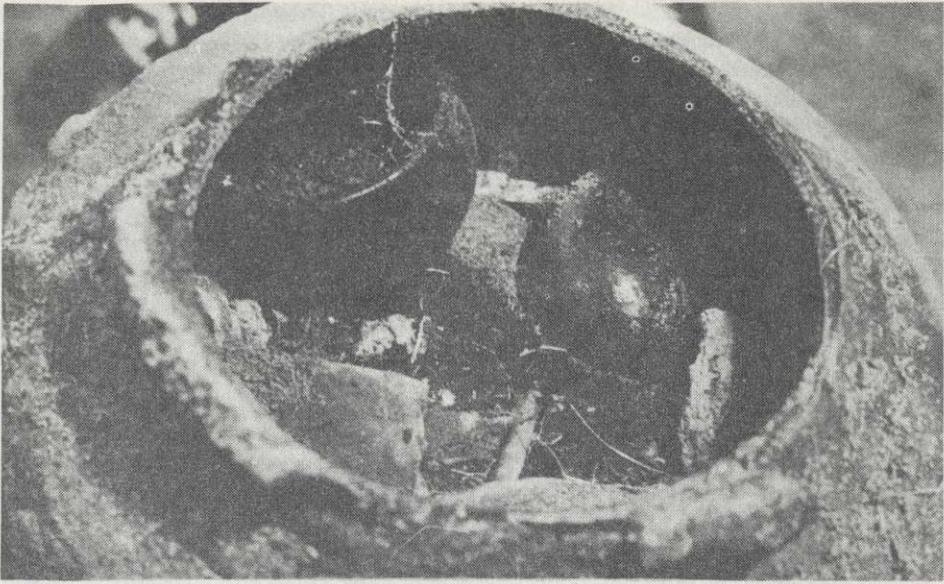
W czasie dwuletnich badań wyeksplorowano 25 grobów ciałopalnych: 19 popielnicowych i 5 jamowych. Ze względu na prawie całkowite zniszczenie niemożliwe jest odpowiednie sklasyfikowanie grobu 19, z którego pochodzą jedynie przepalone kości. Zarysy jam grobowych wystąpiły na różnych głębokościach: od 50 cm (grób 2) do 85 cm (grób 17), a dna nawet 120-130 cm (groby: 18, 22). W 14 grobach stwierdzono fakt obsypywania resztkami stosu pogrzebowego,

Ryc. 3. Grzybów, st. 1. Profil grobu 6

Profile of grave 6

Fot. K. Garbacz

Ryc. 4. Grzybów, st. 1. Wnętrze popielnicy z grobu 6

Fot. K. Garbacz

Inside of the urn from grave 6

tworzącymi szaroczarne i brunatne jamy, wyraźnie odcinające się od piaszczystego podłoża. Z reguły groby przykrywano szczątkami wtórnie przepalanej ceramiki, a nawet większymi fragmentami naczyń. Wyjątek stanowi grób 6, ostatni z odkrytych w 1985 r. Zawierał on zachowaną w całości, czernioną popielnicę, hermetycznie przykrytą również całym, odwróconym do góry dnem naczyniem oraz silnie przepalonym czerpakiem. Wewnątrz popielnicy znajdowały się dwie miseczki, z których jedna, ustawiona na kościach, zawierała węgiel drzewny (ryc. 3-4).

Popielnice, prawie wszystkie czernione, reprezentują różne formy, w większości typowe dla okresu wczesnorzymskiego, a więc zaliczane do I, II, V i VI grupy wg T. Liana⁴. Bogata jest ornamentyka popielnic. Naczynia te zdobione są m.in.: „jodelką”, „meandrem”, pionowymi i ukośnymi żłobkami oraz nacięciami.

Na cmentarzysku odkryto groby męskie, kobiece, a także dziecięce⁵. Za charakterystyczne dla części z tych grobów należy uznać wyposażenie ich w żelazne noże, nieprzepaloną ceramikę w postaci miseczek oraz wyroby ze szkła, które uległy stopieniu podczas kremacji.

Poza tym z grobów męskich pochodzą elementy uzbrojenia: 2 miecze (jednosieczny i obosieczny), umbo typu 5 wg M. Jahna, pochodzące ze zniszczonego, bliżej nie określonego grobu, 2 umba typu 7a⁶, 3 silnie skorodowane umba nieokreślonych typów, 4 groty oszczepów (3 – z ostrzem liściowatym i 1 z zadziarami), ostroga grupy 3 wg T. Liana⁷, imacz typu 9 wg M. Jahna⁸, a także nożyce.

⁴ Liana, *op. cit.*, s. 440-442.

⁵ A. Wiercińska, *Grzybów. Wyniki analizy antropologicznej*, (maszynopis). Spośród grobów, odkrytych w 1985 r., na podstawie analizy antropologicznej wyróżniono: 2 groby męskie, 5 żeńskich, w tym 1 z płodem lub noworodkiem, i 2 dziecięce (*infans II*).

⁶ M. Jahn, *Die Bewaffnung der Germanen in der älteren Eisenzeit*, Würzburg 1916, tabl. III.

⁷ Liana, *op. cit.*, s. 450, tabl. IV: 11.

⁸ Jahn, *op. cit.*, s. 189, 192.

Na uwagę zasługują odkryte w 1986 r. groby męskie: 14 i 22.

Grób 14, jamowy, wyposażony był w złamany, łukowato wygięty, obosieczny miecz, umbo typu 7a, fragment drugiego umba tego samego typu, fragmenty imacza typu 9, ostrogę grupy 3 oraz 3 krzesiwa. W grobie znaleziono również kamienną oselkę. Grób posiadał niewiele kości, być może był on częściowo naruszony w górnej partii, gdyż odkryto go w pobliżu miejsca, gdzie część cmentarzyska została zniwelowana. Naruszone zostały również warstwy przykrywające grób. Warto zwrócić uwagę na odkrycie dwóch umb w jednym grobie, co jest znaleziskiem rzadkim. Dwa umba znaleziono także na cmentarzysku w Siemiechowie, woj. Sieradz⁹.

Grób 22, jamowy, interpretowany jest jako grób jeźdźca. W grobie tym odkryto szczątki szkieletu konia w wieku powyżej 5 lat¹⁰ oraz przepalone kości ludzkie wraz z wyposażeniem. Na szczątkach ludzkich ułożone były zęby końskie. Wyeksplorowano również fragmenty mocno

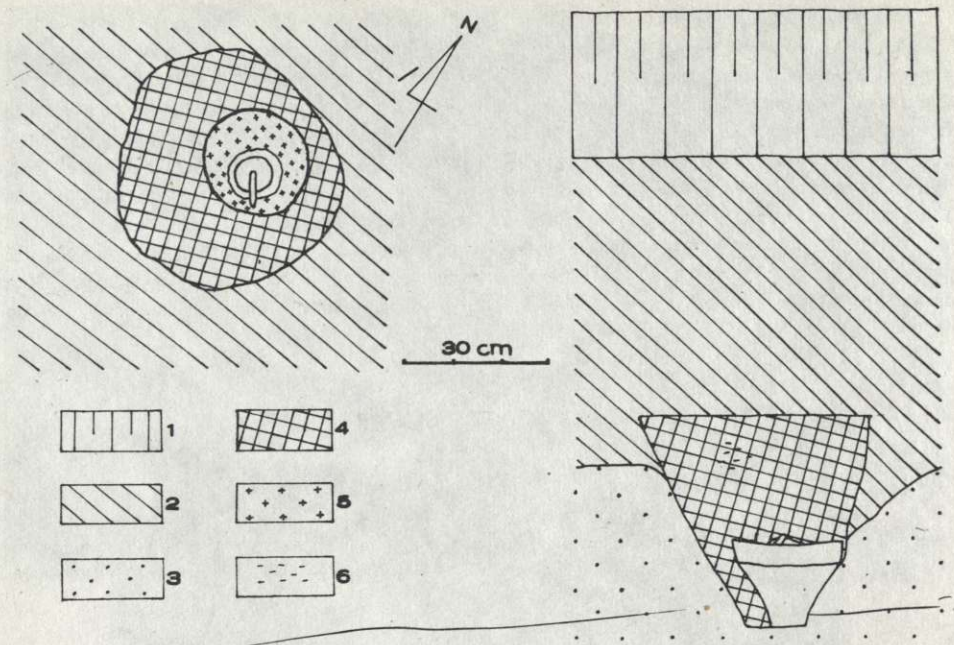
Ryc. 5. Grzybów, st. 1. Profil grobu 17

Fot. K. Garbacz

Profile of grave 17

⁹ M. Jażdżewska, *Helm rzymski w Polsce – pierwszy*, „Z otchłani wieków”, R. XLIX: 1983, s. 249.

¹⁰ M. Nawrocka, *Opracowanie archeozoologiczne materiału kostnego ze stanowiska w Grzybówie* (maszynopis), s. 2, oprac. za 1986 r.

Ryc. 6. Rzut poziomy grobu 17 i jego profil

Legenda: 1 – warstwa orna; 2 – białoszary piasek; 3 – jasnobieżowy piasek; 4 – ciemnobrązowe wypełniko jamy grobowej;
5 – przepalone kości; 6 – węgiel drzewny

Rys. E. Garbacz

Plan of grave 17 and its profile

1 – arable soil; 2 – white-grey sand; 3 – light beige sand; 4 – dark brown fill of the grave pit; 5 – cremated bones; 6 – charcoal

zniszczonego umba nieokreślonego typu, rytualnie zgięty grot oszczepu, nóż, zgięte nożyce, liczne fragmenty przepalonej ceramiki. Duża część szkieletu konia została uszkodzona przez nowożytny wkop, który spowodował również zniszczenie popielnicowego grobu 13.

Podobnie bogato przedstawia się wyposażenie grobów, zaliczanych do kobiecych i dziecięcych. Znalezione w nich zabytki znacznie różnią się od tych, pochodzących z grobów męskich. Oprócz wspomnianych wyżej noży wyeksplorowano m.in.: żelazne okucia skrzyneczek, klucze, fibule: zbliżona do typów N, O wg J. Kostrzewskiego¹¹, III, IV i V grupy Almgrena – silnie profilowane A-67 i A-68¹², kolankowata z płytką na sprężynie, zaliczona do A-132¹³, z grzebykiem na główce¹⁴, także trąbkowate odmiany 2 i 4 wg T. Liana¹⁵. Fibule te wykonane były z brązu oraz z żelaza, a niektóre groby zawierały po dwie, a nawet trzy zapinki. Z grobów tych pochodzą również gliniane i kamienne przęśliki, gliniane miseczki, zaliczane do grupy VI wg T. Liana¹⁶ oraz

¹¹ Liana, *op. cit.*, s. 440, tabl. III: 3.

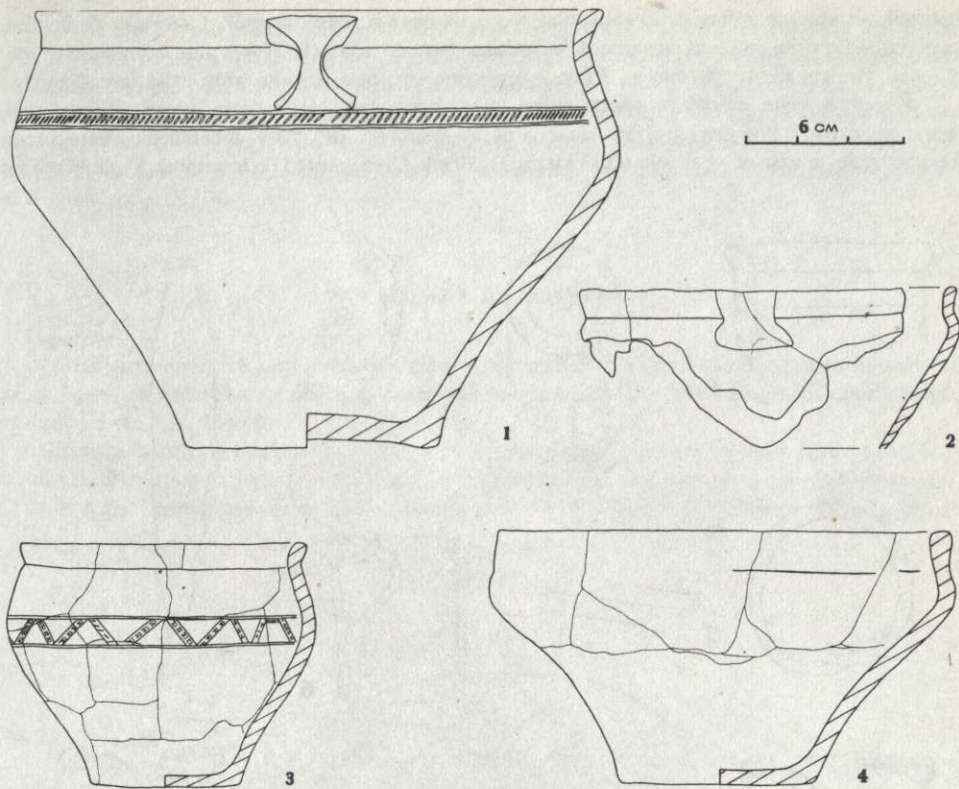
¹² O. Almgren, *Studien über nordeuropäische Fibelformen*, Leipzig 1923, tabl. IV; Liana, *op. cit.*, s. 441, tabl. III: 4-6.

¹³ Almgren, *op. cit.*, tabl. VI; Liana, *op. cit.*, s. 445-446, tabl. III: 25.

¹⁴ Liana, *op. cit.*, s. 445, tabl. III: 19.

¹⁵ Liana, *op. cit.*, s. 443, tabl. III: 13.

¹⁶ Liana, *op. cit.*, s. 440, tabl. I: 16-18.

Ryc. 7. Grzybów, st. 1. Inwentarz grobu 17:

1 – popielnica, 2-4 – naczynia

Rys. K. Garbacz

Content of grave 17:

1 – urn; 2-4 – vessels

kubki grupy VII¹⁷. Znalezione również jednoczęściowy grzebień kościany typu AI wg S. Thomas¹⁸.

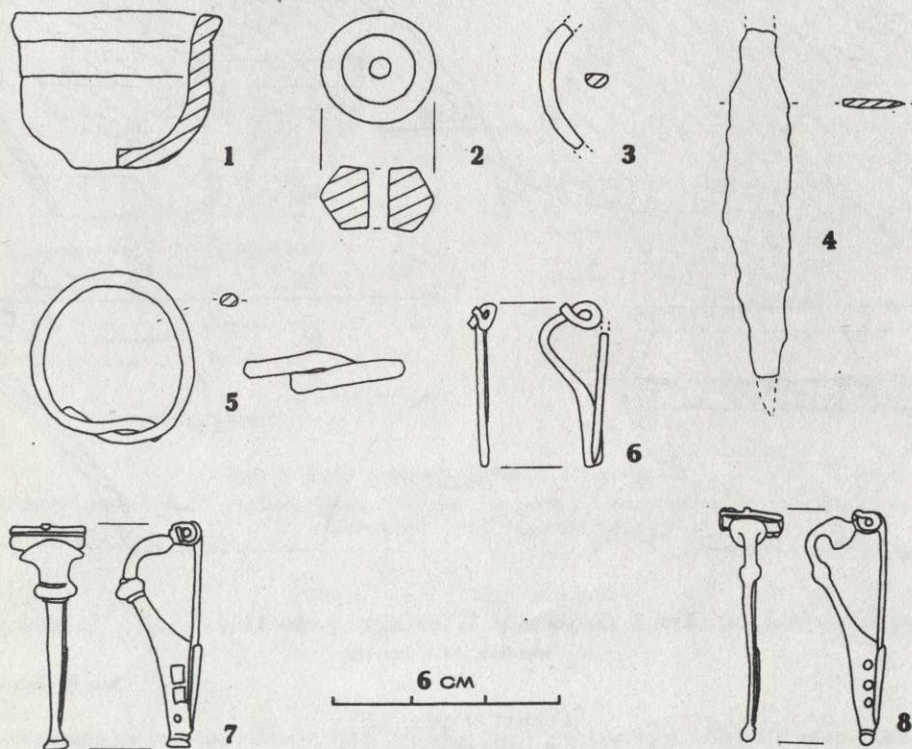
Niewątpliwie do najciekawszych pochówków z wyposażeniem kobiecym należą groby: 3 i 17. Szczątki kostne w grobie 3 ułożone były na dwóch dużych płytach piaskowca. Od strony południowo-zachodniej grób ten miał obstawę zbudowaną z mniejszych kamieni piaskowych. Wyposażony był w żelazne okucia skrzyneczki wraz z kluczem, 3 żelazne fibule trąbkowate oraz kamienny przęślik. Popielnicowy grób dziecka, nr 17, zawierał również bogaty inwentarz. Z naczynia, obsypanego reszkami stosu pogrzebowego, wydobyto żelazny nóż, także wykonaną z żelaza fibulę zbliżoną do typów N, O, dwie brązowe, silnie profilowane zapinki: A-67 i A-68, brązową bransoletkę, fragment drugiej bransoletki, miniaturową glinianą miseczkę, fragmenty

¹⁷ Liana, *op. cit.*, s. 440, tabl. I: 14-15.

¹⁸ S. Thomas, *Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit*, „Arbeits- und Forschungsberichte zu sächsischen Boddendenkmalpflege”, t. 8: 1960, s. 56-57.

ceramiki, z których zrekonstruowano dwa naczynia oraz gliniany przęślik. Czerniona popielnica posiadała powyżej brzuśca ornament w postaci dwu poziomych, rytych linii i umieszczonych pomiędzy nimi, ukośnych nacięć. Przy wylewie umieszczone jest iksowate ucho (ryc. 5-8).

Z opisywanym cmentarzyskiem należy wiązać warstwę ciałopalenia, którą odkryto pod warstwą orną i powyżej grobów ciałopalnych. Warstwa ta miała zabarwienie szaroczarne i ceglaste. Jej miąższość wynosiła od kilku do ok. 10 cm. Część materiału (ceramika, fibula brązowa

Ryc. 8. Grzybów, st. 1. Inwentarz grobu 17 (c.d.):

1 – miseczka; 2 – przęślik; 3 – fragment bransoletki brązowej; 4 – nóż żelazny; 5 – bransoletka brązowa; 6 – fibula żelazna;
7, 8 – fibule brązowe

Rys. M. Delimata. K. Garbacz

Content of grave 17 (cont.):

1 – small bowl; 2 – spindle-whorl; 3 – fragment of a bronze bracelet; 4 – iron knife; 5 – bronze bracelet; 6 – iron brooch;
7, 8 – bronze brooches

VI grupy wg O. Almgrena, zbliżona do A-158¹⁹) jest współczesna niektórym grobom ciałopalnym. Najprawdopodobniej mamy do czynienia z miejscem wybierania kości oraz resztek wyposażenia; być może, warstwę tę interpretować należy jako ślady po stosach kremacyjnych. Nasylenie warstwy zabytkami było różne. Stosunkowo najwięcej fragmentów ceramiki, przeważnie drobnej, celowo (?) potłuczonej i wtórnie przepalanej, wybrano w południowo-wschodniej części działki B, w arze 1, eksplorowanej w 1985 r. W miejscu tym wydobyto również, wspomnianą wyżej, brązową

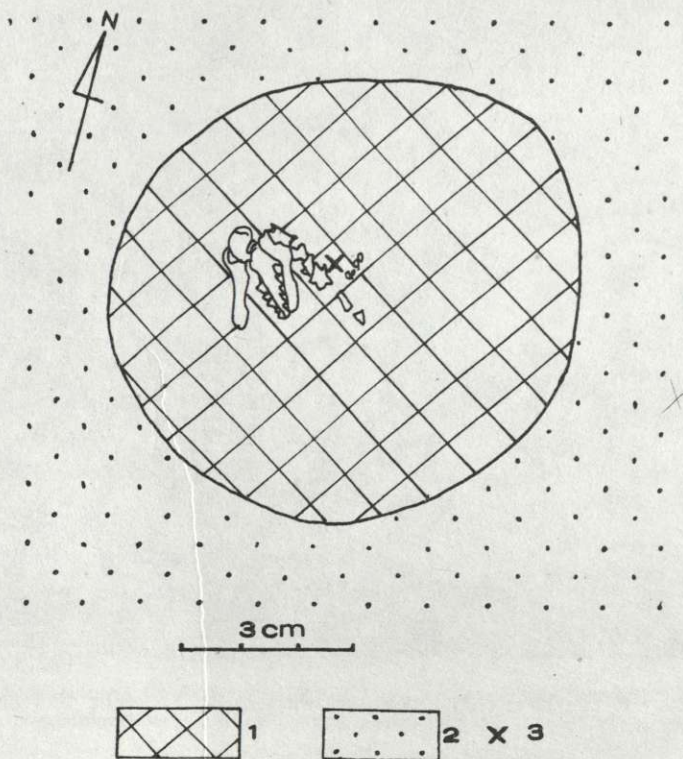
¹⁹ Almgren, *op. cit.*, tabl. VII.

zapinkę VI grupy wg O. Almgrena oraz żelazne przedmioty: sprzączkę do pasa, fragment kołnierza umba, żelazny nit, a także liczne fragmenty nieokreślonych, skorodowanych przedmiotów żelaznych i stopionych wyrobów brązowych. Natomiast w działce A oprócz ceramiki wyeksplorowano fragmenty żelaznej kolczugi, a w działce D dwie kości do gry, fragmenty ozdoby kościanej (lub ozdób), częściowo stopiony paciorek szklany oraz grudki stopionych, nieokreślonych przedmiotów brązowych. W warstwie ciałopalenia znaleziono też drobne fragmenty przepalonych kości.

POCHÓWKI ZWIERZĘCE

Warstwa ciałopalenia, odsłonięta w 1985 r. w działce B (ar 1), częściowo zniszczona była m. in. przez 2 jamy, w których natrafiono na pochówki zwierzęce: nr 1 — zawierający szczątki jednego osobnika i nr 2 — zbiorowy.

Szczątki kostne w pochówku zwierzęcym 1 spoczywały na dnie owalnej jamy o bardzo regularnym, kolistym zarysie. Zarys tej jamy, o średnicy 120 cm, zaobserwowano na głębokości ok. 50 cm w bezpośrednim sąsiedztwie grobów ludzkich 3 i 3A. Na głębokości 85 cm spoczywała górna

Ryc. 9. Grzybów, st. 1. Pochówek zwierzęcy nr 1

Legenda: 1 — wypełnisko jamy (głina); 2 — piasek; 3 — miejsce znalezienia fibuli

Rys. I. Szala

Animal burial no 1

1 — fill of the pit (clay); 2 — sand; 3 — find-spot of the brooch

część szkieletu psa z czaszką ułożoną na prawym boku²⁰. Pod kośćmi, w środkowej części jamy, w warstwie VI (gl. 95-105 cm) znaleziono miniaturową zapinkę esowatą, zbliżoną do A-148²¹, grudkę brązu oraz fragmenty ceramiki. Obiekt ten wypełniony był gliną (ryc. 9).

Zbiorowy pochówek zwierzęcy (nr 2) odkryto również obok grobów 3 i 3A. Obiekt ten zaobserwowano na głębokości ok. 50 cm. Zawierał szczątki co najmniej 5 psów²², prawie wszystkie rozrzucone w jamie o średnicy 160-170 cm, wypełnionej przemieszaną ziemią o zabarwieniu gliniastym i ciemnoszarym. Tylko jeden szkielet zachował się prawie w całości. Kości porzucane były wśród kamieni, ułożonych w półokrąg. W obiekcie tym znaleziono kilka fragmentów ceramiki.

Pod pochówkiem zwierzęcym 2 zaobserwowano regularną, kolistą jamę, wypełnioną warstwami ziemi o zabarwieniu gliniastym i szaroczarnym. Dno tej jamy musiało być pierwotnie wymoszczone drewnem. Na nim bowiem zaobserwowano cienką, ok. 1 cm, warstwę o zabarwieniu czarnym. W przekroju jama ta miała kształt nieckowaty. W 1985 r. wyeksplorowano połowę obiektu. Znaleziono kilka fragmentów ceramiki oraz liczne, bardzo drobne węgle drzewne. W roku następnym całkowicie odstonięto ten bok. Jest to pochówek zwierzęcy nr 4. Na głębokości

Ryc. 10. Grzybów, st. 1. Pochówek zwierzęcy nr 3 i groby: 20 i 21

Fot. K. Garbacz

Animal burial no 3 and graves 20 and 21

²⁰ Nawrocka, *Opracowanie...*, oprac. za 1985 r., s. 2.

²¹ Almgren, *op. cit.*, tabl. VI.

²² Nawrocka, *Opracowanie...*, oprac. za 1985 r., s. 2-3.

130 cm, na skraju jamy, odsłonięto szczątki najprawdopodobniej kilku zwierząt. M.in. wyeksplorowano szkielet kota domowego, którego układ anatomiczny został nieznacznie naruszony²³. Nad szczątkami zwierzęcymi leżały dwa duże piaskowce, które wraz z sąsiednimi kamieniami tworzyły większą, odsłoniętą w tym czasie, konstrukcję kamienną i określoną jako „mur” A.

Pochówek zwierzęcy nr 3 odkryto na arze 3 (działka A) przy grobach popielnicowych 20 i 21. Zawierał słabo zachowane szczątki świni lub dzika²⁴. Szkielet, który odsłonięto na głębokości ok. 100 cm, podobnie jak w pochówku 4, znajdował się na skraju jamy. Obiekt ten wypełniony był ziemią gliniastą (ryc. 10).

Ze wstępnej analizy tych obiektów wynika, że były one usytuowane w sąsiedztwie „muru” A (pochówki: 1, 3, 4) lub bezpośrednio na nim (pochówek 2). Wyeksplorowanie tych pochówków oraz odkrycie następnych pozwala wnioskować, że na cmentarzystku w Grzybowie mamy do czynienia z masowym grzebaniem, w specjalnych jamach, zwierząt o zróżnicowanej przynależności gatunkowej oraz niejednakowym wieku²⁵. Odkryte tu pochówki zwierzęce świadczą najpewniej o praktykach religijnych, związanych z kultem zmarłych.

Brak jest w zasadzie analogii z odkrytych dotychczas cmentarzystk kultury przeworskiej. Wprawdzie na kilku cmentarzystkach natrafiono na szczątki zwierzęce (Izbicko, Karczewiec, Lemany, Otłoczyn, Przywóz, Zadowice, Zagórzyn, Zakrzów, Żerniki Wielkie)²⁶, ale brak jest często dokładnych danych, dotyczących charakteru tych znalezisk i ich relacji w stosunku do grobów ludzkich.

KONSTRUKCJE KAMIENNE

Na pierwsze ślady konstrukcji kamiennych natrafiono podczas eksploracji grobu 1 w lipcu 1985 r. Pod grobem odsłonięto warstwę kamieni, którą zinterpretowano pierwotnie jako bruk. Podobną warstwę kamieni odsłonięto we wrześniu 1985 r. pod grobami 4A, 4B i 4C. W prawie całej działce B na arze 1 odkryto kamienie, które znajdowały się na różnych głębokościach i częściowo tworzyły konstrukcję przypominającą bruk. W południowo-zachodnim rogu wykopu natrafiono na fragment kopca. W 1985 r. ze względu na przebadanie niewielkiego obszaru właściwa interpretacja tych obiektów była niemożliwa.

Przystępując do badań w następnym roku spodziewano się uzyskać informacje wyjaśniające m.in. funkcję i rozprzestrzenienie tych konstrukcji. W całości odsłonięto kopiec. Obiekt ten, częściowo zniszczony, zbudowany był przede wszystkim z głazów narzutowych. Do jego budowy użyto również piaskowców. Kopiec o podstawie kształtem zbliżonej do trójkąta posiadał następujące wymiary: długość ok. 5 m, szerokość ok. 3,5 m, wysokość ok. 100 cm. Na jego dnie odkryto kilka, nieokreślonych pod względem przynależności gatunkowej, kości ze śladami nadpalenia.

Odkryto również fragmenty dwóch „murów” (A i B), w całości ułożonych z piaskowców. „Mur” A zbudowany był z dużych płyt piaskowca, które pierwotnie wkopane były pionowo w piaszczysty calec. Płyty te w górnej partii obłożone były mniejszymi kamieniami. Pomimo znacznego zniszczenia „mur” ten zachował się na przestrzeni co najmniej 20 m. Najpewniej podobną konstrukcję posiadał „mur” B, który dotychczas został odsłonięty w górnej części. Jest on bardziej zniszczony niż „mur” A. Obiekty te usytuowane są w przybliżeniu wzdłuż osi E-W. Zbudowane zostały po obu stronach kopca (ryc. 11).

Pewne podobieństwa do tych „murów” wykazują trzy bruki kamienne, odkryte przez T. Makiewicza na cmentarzystku w Bieżyńniu, woj. Leszno. Bruki te zbudowane były z niedużych

²³ Nawrocka, *Opracowanie...*, oprac. za 1986 r., s. 5.

²⁴ Nawrocka, *Opracowanie...*, oprac. za 1986 r., s. 1.

²⁵ Nawrocka, *Opracowanie...*, oprac. za 1985 i 1986 r.

²⁶ T. Węgrzynowicz, *Szcątki zwierzęce jako wyraz wierzeń w czasach ciałopalenia zwłok*, Warszawa 1982, s. 92, zest. 9.

Ryc. 11. Grzybów, st. 1. Konstrukcje kamienne: kopiec i „mur” A

Fot. K. Garbacz

Stone structures: cairn and “wall” A

kamieni, licowanych większymi. Ułożono je względem siebie równolegle, wzdłuż osi W–E (w przybliżeniu). Groby usytuowane były nad i pod brukiem, również były w niego wkopywane. Cmentarzysko to datowane jest na wczesny okres rzymski. T. Makiewicz bruki te interpretuje jako pozostałości po sanktuarium, związanym z obrzędkiem pogrzebowym²⁷.

Wydaje się, że w przypadku odkrytych w Grzybowie konstrukcji na tym etapie badań jest za wcześnie na odpowiednie interpretowanie ich funkcji.

CHRONOLOGIA CMENARZYSKA

Na podstawie dotychczasowych wyników badań można wstępnie określić chronologię cmentarzyska w Grzybowie.

Niektóre formy ceramiki i zapinek nawiązują do typów charakterystycznych dla schyłkowej fazy okresu przedrzymskiego: popielnica z grobu 6 z wysoko podniesionym brzuścem i facetowaną krawędzią, reprezentująca typ I 1 wg T. Liana²⁸, także fibule z grobu 17: zbliżona do typów N, O wg J. Kostrzewskiego²⁹ i A-67³⁰.

²⁷ T. Makiewicz, A. Prinke, *Teoretyczne możliwości identyfikacji miejsc sakralnych*, Prz. Arch., t. 28: 1980, s. 70-72, 75, 78.

²⁸ Liana, *op. cit.*, tabl. V: 44.

²⁹ Liana, *op. cit.*, s. 440, tabl. III: 3.

³⁰ Liana, *op. cit.*, s. 441, tabl. III: 4.

Zdecydowana większość grobów datowana jest na wczesny okres rzymski (fazy B₁, B₂). Zabytki datujące to: umba 5 i 7a wg M. Jahna³¹, ostroga grupy 3 wg T. Liany³², imacz typu 9 wg M. Jahna³³, fibule III, IV i V grupy Almgrena: silnie profilowana A-68, kolankowata, zbliżona do A-132, z grzebykiem na głowce, oczkowata serii B, również trąbkowate odm. 2 i 4 wg T. Liany³⁴. Cechy wczesnorzymskie posiada także ceramika (zwłaszcza w większości czernione popielnice) I, II, V i VI grupy wg T. Liany³⁵.

Problematiczne jest datowanie grobu 22, interpretowanego jako grób jeźdźca. Grób ten pozbawiony jest pewnych wyznaczników chronologicznych. Na podstawie analizy części zrekonstruowanej ceramiki prawdopodobnie należy go datować na koniec wczesnego okresu rzymskiego. Najprawdopodobniej współczesna grobom, datowanym na wczesny okres rzymski, a w szczególności na jego schyłek, jest warstwa ciałopalenia. Świadczy o tym ceramika wydobyta z warstwy w dziale B, w arze 1, technologicznie zbliżona do znanej z części grobów, a także zapinka VI grupy wg O. Almgrena, prawdopodobnie wydłużająca to datowanie do wczesnej fazy późnego okresu rzymskiego (C₁)³⁶.

Niewątpliwie najstarszymi obiektami są konstrukcje kamienne: kopiec i „mury”. Świadczy o tym obecność na nich oraz w bliskim sąsiedztwie grobów ludzkich i pochówków zwierzęcych, które częściowo spowodowały naruszenie tych konstrukcji.

Pochówki zwierzęce wstępnie datowane są jak większość grobów ludzkich, czyli na wczesny okres rzymski. Za taką chronologią przemawiają następujące fakty: usytuowanie ich w pobliżu niektórych grobów ludzkich bez naruszania tych ostatnich oraz znalezienie zapinki esowatej w pochówku zwierzęcym nr 1, datowanej na fazę B₂³⁷.

*Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków
w Tarnobrzegu*

KRZYSZTOF GARBACZ

EXCAVATIONS OF THE CREMATION CEMETERY OF THE PRZEWORSK CULTURE AT GRZYBÓW, STASZÓW COMMUNE, TARNOBRZEG PROVINCE. PRELIMINARY RESULTS

Rescue excavations of the cremation cemetery of the Przeworsk culture at Grzybów (figs. 1-2) were conducted for two seasons (1985-1986) and are still continued. The materials revealed include human cremation graves, a cremation layer, animal burials and stone constructions.

In all, 25 cremation burials have been explored: 19 of the urn type, 5 of the pit type and 1 undetermined. Remains of the funerary pyre have been observed in 14 graves. As a rule, the graves were covered with remnants of secondarily burnt pottery, and even with larger ceramic fragments (figs. 3-4).

Male, female and children's graves have come to light. Those regarded as male contained elements of arms and armour: 2 two-edged swords, a boss of type 5 after M. Jahn, 2 bosses of 7a type, 3 heavily corroded bosses of undetermined types, 4 spearheads, a spur of group 3 after T.

³¹ Liana, *op. cit.*, tabl. V: 8, 52.

³² Liana, *op. cit.*, s. 451.

³³ Liana, *op. cit.*, s. 453, tabl. V: 20.

³⁴ Liana, *op. cit.*, s. 440-446, tabl. V: 7, 9, 26, 27, 40.

³⁵ Liana, *op. cit.*, s. 438-440, tabl. V: 1, 3, 11, 24, 43.

³⁶ K. Godłowski, *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, Zeszyty Naukowe UJ, z. 11: 1970, tabl. II: 6.

³⁷ Liana, *op. cit.*, s. 445, tabl. III: 18.

Liana, a shield grip of type 9 after M. Jahn, and shears. Graves 14 and 22 are the most interesting in this group. Grave 14 contained rich warrior's equipment: a sword, spurs, and 2 bosses. Grave 22, in addition to weapon, contained remains of a horse's skeleton as well.

The male and children's graves have yielded iron parts of caskets, keys, bronze and iron brooches of type NO after J. Kostrzewski, of group III, IV, and V, with crested head, after O. Almgren (A-67, A-68 and one similar to A-132), as well as trumpet-like brooches of variety 2 and 4 after T. Liana. Other finds included clay and stone spindle-whorls, clay bowls of group VI after T. Liana and mugs of group VII. Attention should be called to grave 3 where skeletal remains were surrounded with stones, and to grave 17 with rich grave-goods placed into the urn: a knife, 3 brooches, a bracelet, part of another bracelet, 3 vessels and a spindle-whorl (figs. 5-8).

The cremation layer should be associated with the cemetery. The layer, interpreted as a vestige of funerary pyres or a spot from which bones and remains of furnishing were extracted, has yielded a bronze brooch of group VI after O. Almgren, fragments of a mail-shirt, 2 dice, fragments of bone ornaments, and numerous potsherds.

4 animal burials in intentionally dug pits have so far been explored. Burial no 1 contained remains of a dog; no 2, of 5 dogs; no 4 of a domesticated cat and a small-sized animal; no 3, of a pig or boar (figs. 9-10). In all probability, the animal burials are evidence of religious practices connected with the cult of the dead.

Moreover, the cemetery in question has revealed stone structures: a cairn and fragments of 2 "walls" (A, B). The cairn, constructed of erratic boulders and sandstone, was near-triangular at the base and contained unidentified, partly burnt bones at its bottom. Fragments of sandstone "walls" were discovered on either side of the cairn. "Wall" A was built of large sandstone slabs with smaller stones at the top. It is not yet possible to determine the function of these features (fig. 11).

The chronology of the cemetery can be tentatively established on the basis of the results. Certain brooches and pottery forms represent types characteristic of the final phase of the pre-Roman period. However, the majority of the human burials comes from the Early Roman period. The cremation layer can be assigned to the end of that period or to the beginnings of the Late Roman period. The animal burials, like the majority of the human ones, belong to the Early Roman period.

It is not yet possible to establish an exact chronology of the stone structures. In any case, they are doubtless the earliest features in the cemetery.